

Natura 2000 in Nederland en Vlaanderen:

**Marion Pelk, Camiel Aggenbach,
Piet Schipper, Fred van den Brink,
Isa Schimmel & Kris Decler**

goed op weg naar duurzame instandhouding?

In Vlaanderen en Nederland is het implementatieproces van de Vogel- en Habitat-richtlijnen in volle gang. Een proces van beleid, wet- en regelgeving, waarvan de consequenties pas volledig duidelijk worden op het niveau van concrete maatregelen of bij afwegingen van plannen of projecten. Daarbij zijn de verwachtingen en ook de schrik voor een stringenter natuurbeleid groot. In dit slotartikel zoeken we aan de hand van de bijdragen in dit themanummer Natura 2000 een antwoord op de vraag of na de selectie van de Natura 2000-gebieden belangrijke stappen zijn gezet om te komen tot een 'gunstige staat van instandhouding' van habitattypen en soorten.

Hoe hoog zijn de Natura 2000-ambities?

Vlaanderen en Nederland zijn voor veel habitattypen en soorten van groot Europees belang (Decler et al.; Schaminée & Janssen, dit nummer). Zowel Vlaanderen als Nederland liggen thans op schema met de aanwijzing van Vogel- en Habitatrichtlijngebieden. Terwijl in Nederland de instandhoudingsdoelen op landelijk en op gebiedsniveau reeds zijn uitgewerkt en doorwerking zullen krijgen in de Natura 2000-beheerplannen is het proces in Vlaanderen nu pas in de steigers gezet. De wijze van implementatie tussen Vlaanderen en Nederland vertoont grote verschillen wat betreft wetgeving, verantwoordelijkheidsverdeling, aanpak enz. (Pelk et al., Decler et al., dit nummer). Ook binnen de andere EU-lidstaten bestaat een dergelijke variatie aan implementatiepraktijken (Kistenkas & Neven, 2007). Dit is niet verwonderlijk, aangezien essentiële onderdelen, zoals 'staat van instandhouding' en 'instandhoudingsdoelstellingen' door de lidstaten zelf verder uitgewerkt moeten worden. De EU geeft hiervoor geen blauwdrukken. Verder zijn de nationale contexten zeer verschillend. Zo is het in Nederland veel gebruikelijker dan in Vlaanderen, dat het mest- en ammoniakbeleid

afgeleid wordt van de verplichtingen uit de Habitatrichtlijn (Decler et al., dit nummer). Verder is de omvang van het areaal natuur geringer en de versnippering van de natuur groter, door de veel grotere ruimtedruk in Nederland en Vlaanderen ten opzichte van bijvoorbeeld Frankrijk of Griekenland. Dit betekent dat in Nederland en Vlaanderen de focus in verhouding meer gericht is op vermindering van de effecten van de Ver'-thema's. Ook stellen politiek, burgers, boeren en buitenlui hier nadrukkelijk de vraag of we niet meer doen dan andere landen (o.a. Nijland, dit nummer).

Wat betreft het percentage aan oppervlakte dat als Vogelrichtlijngebied is aangewezen staan Nederland en België hoog in de ranking van EU-landen. Dit hangt onder andere samen met het grote belang voor veel vogelsoorten. Dat Nederland een groter oppervlakte Vogelrichtlijngebied heeft dan Vlaanderen is logisch gezien het grote belang van de grote wateren voor water-vogels tijdens de trek. Wat betreft het oppervlakte-aandeel van begrensd gebied voor de Habitatrichtlijn staan beide landen juist laag. Maar zes van de 25 EU-landen hebben een kleiner percentage aangewezen (Natura 2000 Barometer, Europese Com-

missie, 2007). Hiervoor kan als verklaring worden gegeven dat in het drukbevolkte Nederland en Vlaanderen weinig natuur is overgebleven. Tabel 1 geeft een verdere vergelijking van feiten en cijfers tussen Vlaanderen en Nederland. De Vogel- en Habitatrichtlijnen streven behoud van de Europese biodiversiteit na. Beide richtlijnen verbieden daarom achter-uitgang van soorten en habitattypen die voor Europa van belang worden geacht en streven naar een 'gunstige staat van instandhouding'. De 'staat van instandhouding' is voor een groot deel van de door de richtlijnen beschermde habitattypen en soorten onvoldoende of slecht (Decler et al., dit nummer; Ministerie van LNV, 2006). Eind 2007 zal een verdere vergelijking gemaakt kunnen worden van de staat van instandhouding van Vlaanderen en Nederland. Immers dan wordt de verplichte rapportage aan de Europese Commissie toegezonden. Ten behoeve hiervan en ten behoeve van toekomstige rapportages wordt zowel in Vlaanderen als in Nederland gewerkt aan beoordelings- en monitoringsmethoden. Zo zijn voor Vlaanderen beoordelingsmethoden voor het bepalen van de lokale staat van instandhouding ontwikkeld (Heutz & Paelinckx, 2006). De insteek in Nederland is meer gericht op het leveren van informatie over wat de ecologische vereisten van habitattypen en soorten zijn én op het leveren van informatie over gebiedsspecifieke ecologische vereisten. Dit verschil kan samenhangen met het verschil in aanpak tussen Vlaanderen en Nederland ten aanzien van het formuleren van de instandhoudingsdoelen. Immers in Nederland wordt aan de bevoegde instanties voor de Natura

Panoramafoto van de Millingerwaard uit 2005 (foto: John Janssen).
Toelichting is te vinden op pag. 221

2000-beheerplannen 'ruimte gegeven' voor de verdere uitwerking van de doelen in omvang, ruimte en tijd, terwijl in Vlaanderen de regie meer in handen ligt van het Vlaamse Gewest. De gebiedsspecifieke ecologische vereisten zullen daar worden uitgewerkt bij het formuleren van de instandhoudingsdoelen. Het streven in Vlaanderen en Nederland is gericht op het verbeteren van de staat van instandhouding van de habitattypen en soorten die er momenteel zeer ongunstig of ongunstig voorstaan. Nederland heeft op landelijk niveau expliciet de keuze gemaakt en gesteld dat dit voor een aantal habitattypen en soorten niet mogelijk is (Pelk et al., dit nummer) en voor een aantal soorten is de keuze afhankelijk gesteld van de nog te onderzoeken mogelijkheden voor herstel van het leefgebied (Noordhuis & Roomen, dit nummer). Een lidstaat doet wat mogelijk is, maar kan niet aan het onmogelijke gehouden worden. Voor het IJsselmeergebied is duidelijk dat het gebied van groot belang is voor overwinterende watervogels. In de loop van de tijd hebben zich binnen het gebied echter verschuivingen voorgedaan en voor een aantal deelsystemen is vooralsnog onvoldoende duidelijk of, in welke mate en op welke

wijze het leefgebied hersteld kan worden. Zowel in Vlaanderen als in Nederland zal de uiteindelijke ambitie pas blijken als de plannen op gebiedsniveau geëffectueerd zijn in concrete maatregelen op gebiedsniveau. De kwaliteit van de vergunningverlening en de effecten van eventueel noodzakelijke compenserende maatregelen (den Boer, dit nummer) zullen uiteindelijk de resultaten bepalen. Natuur in de Noordzee lijkt zowel in Vlaanderen als in Nederland niet eenvoudig te liggen. Zo wordt een aantal doelen voor de Voordelta als niet ambitieus geschetst (den Boer, dit nummer). De versnipperde bevoegdheidsverdeling tussen het Federale en Gewestelijke beleidsniveau voor de Natura 2000-gebieden in de Belgische Noordzee bemoeilijken in sterke mate het nemen van gepaste maatregelen. Of het huidige beschermingsniveau voldoet aan de vereisten van de Habitatrictlijn moet nog nader bekeken worden (Cliquet & Decler, dit nummer). Dit laat onverlet dat zowel voor Nederland als Vlaanderen geldt dat op veel onderde-

len de doelen ambitieus zijn, maar in de praktijk niet altijd even gemakkelijk te realiseren. Voor Nederland zijn de doelen voor uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit van het habitatype H6410 Blauw-graslanden ambitieus. Ten opzichte van het oppervlak dat oorspronkelijk in Nederland voorkwam is het echter slechts een fractie (Aggenbach et al., dit nummer). Een aantal bijdragen in dit nummer illustreert dat de realisatie van Natura 2000 omgeven is door een aantal onzekerheden. Daarom is in 2015 een evaluatie gepland van het Natura 2000-beleid en de Natura 2000-beheerplannen. Een evaluatie die samenvalt met de in het verband van de Kaderrichtlijn Water geplande evaluatie van de stroomgebiedbeheerplannen (van den Brink & Verschoor, dit nummer).

Wat moet er nog gebeuren?

Een vraag is of Natura 2000 om meer en betere natuur vraagt dan al beoogd werd met het bestaande nationale beleid. Zowel Nederland als Vlaanderen willen een uitbreiding van natuurgebieden, een kwaliteitsverbetering en een samenhangend netwerk (respectievelijk EHS en VEN; zie themanummer EHS, De Levende Natuur, november 2003). De Natura 2000-gebieden vallen in Nederland nagenoeg geheel binnen de EHS. In Vlaanderen ligt dit percentage lager (Decler et al., dit nummer). In beide landen kan het Natura 2000-netwerk niet zonder de vereiste planologische bescherming. Een aanzienlijk deel van deze ecologische netwerken staat gepland om te worden aangekocht door de overheid. De aankoop van de gronden loopt in Neder-

Bronbossen behoren tot habitatype H₉₁E₀ Vochtige alluviale bossen. Voor duurzame instandhouding zijn maatregelen noodzakelijk die vervuiling van het grondwater met nitraat en sulfataat door bemesting in het intrekgebied tegen gaan (foto: Camiel Aggenbach).

	Belgische deel Noordzee (federale overheid)	Vlaanderen (Vlaams Gewest, exclusief Brussels Gewest en Noordzee)	Nederland
Natura 2000 netwerk (Vogel- plus Habitatrichtlijngebied)			
aantal gebieden aangemeld bij EU	5	62 ¹	162 ²
oppervlakte aangemeld bij EU	42.090 ha (12% Belgisch deel Noordzee)	163.500 ha (12%)	1.119.271 ha (13%)
Vogelrichtlijn			
aanwijzing met nationale wetgeving	2005	1988 ³	2000
uitwerking in nationale wetgeving	1999, 2005	2002	2005
aantal gebieden	3	24	78
oppervlakte	30.576 ha	98.250 ha ³ (7,3%)	1.042.210 (12%)
aantal aangemelde bijlage 1 soorten	4	61	46 ⁴
planologisch beschermd	niet van toepassing	51%	99% binnen EHS
natuurgericht beheer	0%	18%	71%
Habitatrichtlijn			
biogeografische regio	Atlantisch	vnl. Atlantisch, gem. Voeren Continentaal	Atlantisch
voordracht in EU	1996, 2005	1996, 2001	1996, 1998 en 2003
aanwijzing gebieden met nationale wetgeving	2005	2002	2007-2008
uitwerking in nationale wetgeving	1999, 2005	2002	2005
aantal gebieden	2	38	142
oppervlakte	20.000 ha	101.900 ha (7,5%)	753.753 ha (7%)
aantal aangemelde habitattypen bijlage 1	2	44	51
aantal aangemelde soorten bijlage 2	0 ⁵	22	36
planologisch beschermd	niet van toepassing	80%	99% binnen EHS
natuurgericht beheer	0%	29%	75%
Uitwerking voor Natura 2000 gebieden			
start interne procedure		2007	2006
termijn vastleggen doelen		2010	2008-2009
termijn vastleggen beheerplan	2008	geen datum	3 jaar na besluit
Overlap Vogel- en Habitatrichtlijngebied			
aantal gebieden	2 SBZ-V overlappen met 1 SBZ-H	22 SBZ-V overlappen met SBZ-H	58
oppervlakte	8.500 ha	36.600 ha	676.692 ha
LIFE-projecten			
eigen gebieden	1	27	20
grensoverschrijdend		3	6
Koppeling met Kaderrichtlijn Water			
vastlegging in nationale wetgeving hoe	niet van toepassing	2003 maatregelen en normen in plannen op stroomgebied- niveau en generieke normen	2005 maatregelen in plannen op stroomgebiedniveau moeten zorgen voor ecologische vereisten in Natura 2000-netwerk

Tabel 1. Feiten en kengetallen van Natura 2000 in Vlaanderen en Nederland. Bij oppervlakten wordt tussen haakjes het percentage van de oppervlakte van het land en zoete wateren exclusief zee vermeld.

Noten

- 1) Veel gebieden bestaan uit verschillende deelgebieden.
- 2) 161 Natura 2000-gebieden waarvan Habitatrichtlijngebieden zijn aangemeld en Vogelrichtlijngebieden zijn aangewezen plus één Vogelrichtlijngebied waarvan de aanwijzing nog in procedure is.
- 3) Nadien nog nieuwe gebieden toegevoegd als compensatie voor havenuitbreidingen. In 8 gebieden volledige oppervlakte beschermd, in 16 gebieden is bescherming voor instandhouding mogelijk binnen groene bestemmingen en specifieke habitattypen.
- 4) Daarnaast ook 32 soorten die voorkomen als dwaalgast, waar niet volledig over gerapporteerd wordt.
- 5) De meeste bijlage 2-soorten die voorkomen zijn wel in Belgische wetgeving beschermd, zonder dat er gebieden voor aangewezen zijn. De redenering was dat deze mariene soorten veel grotere leefgebieden hebben dan de Habitatrichtlijngebieden die zijn afgebakend en dat voor een gunstige staat van instandhouding deze soorten beter af zijn met een generieke bescherming over het hele Belgische deel van de Noordzee.

land echter achter op de planning, waar-mee de realisatie van Natura 2000 moge-lijk in gevaar komt (MNP, 2007). Ondanks de goede beleidsintenties is in Vlaanderen de voorbije jaren kostbare tijd verloren gegaan om Natura 2000-gebieden veilig te stellen via een gepaste planologische bestemming en door ze op te nemen in het Vlaams Ecologisch Netwerk (Decler et al., dit nummer). In de praktijk is zo'n pla-nologische bestemming meestal een voor-waarde om de terreinen te kunnen aankopen en om natuurreservaten in te stellen. Sowieso is het aankoopbeleid in Vlaanderen veel minder ambitieus (1500 a 2000 ha per jaar) dan in Nederland. Dit heeft uiteraard gevolgen voor de ecologische kwaliteit van de Natura 2000-gebieden waarvoor aan-koop wenselijk is. Belangrijk verschil tussen Nederland en Vlaanderen is dat in Nederland een groot deel van het Natura 2000-netwerk in beheer is bij natuurbeherende organisa-ties, terwijl dit in Vlaanderen slechts een klein deel is. Het Vlaams Gewest zal daar-om veel meer dan in Nederland particulie-re eigenaren als beheerder in het proces moeten betrekken om de Europese ver-plichtingen te kunnen realiseren. Voor beide landen geldt dat de betrokkenheid van eigenaren, beheerders en andere betrokkenen als essentieel wordt gezien voor de verdere realisering van Natura 2000. De wijze waarop deze betrokkenheid vorm krijgt is verschillend. Zo is er in Nederland voor gekozen om bij de voor-bereiding van het Natura 2000-doelen-

document en de Natura 2000-gebieden-documenten een consultatie te organiseren en kan eenieder op basis van wettelijke voorschriften zijn zienswijze indienen op de ontwerp-aanwijzingsbesluiten van de Natura 2000-gebieden. In Vlaanderen was daar tot voor kort niet in voorzien. Inmid-dels wel en zo wordt de begrenzing van het Schelde-estuarium gekoppeld aan een openbaar onderzoek. In Nederland gebeurt de uitwerking van de doelen op gebiedsniveau in twee stappen: eerst via de aanwijzingsbesluiten door de minister van LNV en vervolgens via de Natura 2000-beheerplannen door meerde-re bevoegde gezagen (Pelk et al., dit num-mer). In Vlaanderen zal ervoor worden gekozen om gebiedsdoelen in eerste instantie slechts op hoofdlijnen vast te leg-gen via een aanwijzingsbesluit van de Vlaamse Regering tegen eind 2010. Daarna zouden die verder uitgewerkt moeten wor-den met concrete instandhoudingsmaatre-gelen in natuur-, bos- en wildbeheerplan-nen van zowel overheden als particulieren (Decler et al., dit nummer). Hoe dit in de praktijk zal verlopen is nog zeer onduide-lijk, maar een goede centrale coördinatie zal hier onontbeerlijk zijn. De realisering van Natura 2000 is in belangrijke mate afhankelijk van de kwali-teit van EHS en VEN en van maatregelen die genomen zijn of gaan worden op het terrein van bestrijding van verdroging, ver-zuring en vermessing. Het complexe hier-aan is dat in veel situaties niet volstaan kan worden met maatregelen binnen Natu-

ra 2000, EHS of VEN, maar dat ook daar-buiten brongerichte of andere maatregelen noodzakelijk zijn (Aggenbach et al.; van den Brink & Verschoor, dit nummer). In Nederland en Vlaanderen laten diverse analyses zien dat een grote inspanning nodig is om Natura 2000 te realiseren Deze inspanning betreft vooral verwerving van landbouwgrond en verbetering van milieuecondities (van Veen & Bouwma, 2007). Verdroging door ingrepen in de waterhuishouding, verzuring door verdro-ging en atmosferische depositie en eutro-fiëring door diverse oorzaken zijn daarbij belangrijke knelpunten (Beugelink et al., 2006; Schouwenberg, 2007; Aggenbach et al., dit nummer). Is er dan geen nieuws onder de zon? Jawel, nieuw is dat de realisatie van natuurdoelen minder vrijblijvend wordt. Ook nieuw is dat het nationale natuur-beleid in een Europese context wordt geplaatst en dat Europese middelen ter beschikking komen van het nationale natuurbeleid. Het Natura 2000-regime wordt als minder vrijblijvend ervaren. Dit blijkt onder andere uit hoe op de samen-loop van Vogel- en Habitatrichtlijnen en de Kaderrichtlijn Water wordt gereageerd (van den Brink & Verschoor, dit nummer). In het kader van deze richtlijnen bestaat de verplichting om periodiek te rapporteren over de toestand van Natura 2000 en de watersystemen én over de genomen maat-regelen. De verplichting bestaat dat in 2015 de watercondities voor de Vogel- en Habi-tatrichtlijngebieden op orde moeten zijn. De rapportage in 2015 kan zowel in Vlaan-deren als in Nederland gezien worden als een stok achter de deur. Immers de erwa-ning in het verleden heeft geleerd dat voortgang in het proces afhankelijk kan zijn van een waarschuwend woord van Europa.

Mokslootbaai ligt op de grens van Natura 2000-gebied Waddenzee en Natura 2000-gebied Duinen en Lage land Texel (foto: Camiel Aggenbach).

En de praktijk?

De Natura 2000-doelen in Nederland zijn ontworpen binnen de kaders van 'haalbaar en betaalbaar' en realiseerbaar binnen bestaand beleid en met bestaande midde-len (Pelk et al., dit nummer). In Vlaande-ren vormt Natura 2000 juist een hefboom voor een krachtiger natuurbeleid. Gecon-stateerd kan worden dat zowel in Vlaande-ren als in Nederland de realisatie van Natura 2000 op verschillende speelvelden gespeeld moet worden. Daarbij wordt niet of nog in onvoldoende mate over de gren-zen van het eigen speelveld heen gekeken (Decler et al., dit nummer). Momenteel is

Nederland bezig met de ontwikkeling van de Natura 2000-beheerplannen, waarin de beheermaatregelen concreet worden uitgewerkt. Voor het merendeel van deze beheerplannen zijn waterhuishoudkundige maatregelen vereist, bijvoorbeeld om de verdroging te bestrijden (Aggenbach et al.; Pelk et al.; van den Brink & Verschoor, dit nummer). De Kaderrichtlijn Water biedt goede kansen om de waterhuishoudkundige randvoorwaarden van de Natura 2000-gebieden duurzaam te realiseren. De praktijk leert echter dat 'haalbaar en betaalbaar' ook betekent dat de uitgangscodities voor habitattypen en soorten op de korte termijn weliswaar verbeterd kunnen worden, maar dat een duurzame instandhouding in sommige gebieden een kwestie van lange adem zal zijn (Bosman et al.; Ronse et al.; van den Brink & Verschoor, dit nummer).

Voor de direct belanghebbenden is de meest prangende vraag 'wat betekent Natura 2000 in mijn dagelijkse praktijk?' (Nijland, dit nummer). 'Kan de kwaliteitsverbetering van mijn verblijfsrecreatieterrein nog doorgaan? Kan het betreffende perceel nog ontwaterd worden? Kan de gewenste nieuwe woonwijk in de nabijheid van het Natura 2000-gebied gerealiseerd worden? Kan het tot nu toe gevoerde begrazingsbeheer van mijn terreinen doorgangvinden?' Uitsluitel hierover zal uiteindelijk in de praktijk van de beheerplannen op gebiedsniveau en vergunningverlening gegeven worden. Met de invulling van de doelen op gebiedsniveau is een stap gezet ten behoeve van de beantwoording van deze vragen. In Nederland is een analyse gemaakt van de passendheid binnen bestaand beleid (Reinhard et al., 2006) en zijn doelen ook bijgesteld. De kansen en risico-analyse (Aggenbach et al., dit nummer) geeft een beeld van de mogelijk te nemen maatregelen in het kader van onder andere de Natura 2000-beheerplannen. Met Europese gelden, Natura 2000 LIFE, is al veel geïnvesteerd in aankoop van gronden, inrichting van terreinen en andere maatregelen om de kwaliteit van Natura 2000-gebieden te vergroten. Beide landen hebben een substantiële bijdrage van deze Europese gelden ter beschikking gekregen. In Vlaanderen is het accent meer gelegd op de verwerving van gronden; in Nederland lag het accent meer op de verbetering van de abiotische randvoorwaarden van de Natura 2000-waarden (Raeymakers & Weebers, dit nummer). In de Vlaamse bijdrage wordt de lezer erop geattendeerd dat

Een slenk in een heidegebied van Natura 2000-gebied Dinkelland. Het Natura 2000-gebied is belangrijk voor habitatype H3130 Zwakgebufferde vennen. Nederland is binnen Europa van zeer groot belang voor dit habitatype. In het Dinkelland is de kwaliteit van het habitatype sterk afhankelijk van de waterhuishouding in de omgeving van het Natura 2000-gebied

relatief veel aandacht is gericht op herstel van half-natuurlijke, open habitats (Herremans, dit nummer). Het is goed om zich te realiseren dat een groot aantal habitat-typen die zowel op de Vlaamse als op de Nederlandse Referentielijst staan het resultaat zijn van een langdurige invloed van traditionele landbouw. Het is daarom zaak dat voldoende middelen worden gereserveerd om zulke natuur met beheer in natuureservaten of via beheersovereenkomsten met landbouwers in stand te houden.

Wat onder de bescherming van Natura 2000 valt, is van zeer uiteenlopend karakter. Het varieert van de bescherming van dynamische systemen zoals estuaria, de slik- en wadplaten van de Voordelta en de Waddenzee tot de bescherming van soorten als Rivierdonderpad (*Cottus spec*), Geelbuikvuurpad (*Bombina variegata*) en Kruidmoeras (Apium repens). Laatstgenoemde soorten komen slechts op een beperkt aantal plekken voor, staan sterk onder druk en het voeren beheer is voor deze soorten cruciaal. Er moet in het beheer goed worden nagedacht over de consequenties voor alle in het gebied voorkomende habitattypen en soorten. Zo zijn hogere begroeiingen gunstig voor vogels, maar ongunstig voor de van meer open en pionierplekken afhankelijke soorten als Kruidmoeras (Ronse et al., dit nummer) en Geelbuikvuurpad (Bosman et al., dit nummer). Bij de bescherming van soorten is inzicht in de taxonomie én ecologie van soorten een eerste vereiste, zoals het artikel over de Rivier- en Beekdonderpad illustreert. In het artikel wordt aan-

dacht gevraagd voor de Beekdonderpad, die door Nederland als beekvariant van de Rivierdonderpad is aangemeld. Uit het artikel blijkt dat het om afzonderlijke soorten gaat. Ook wordt helder gemaakt dat logisch lijkende maatregelen, zoals de aanleg van vistrappen, vanuit een oogpunt van soortbehoud wellicht minder gewenst zijn in verband met mogelijke hybridisatie en wegconcurrentie van de zeldzame Beekdonderpad door de meer algemene Rivierdonderpad (Crombaghs et al., dit nummer).

Spannende toekomst

De hoge ambities van Natura 2000 moeten zich in de praktijk van beheerplannen en vergunningverlening gaan bewijzen. Deze ambities kunnen alleen worden gerealiseerd bij een gecoördineerde aanpak van natuur- en milieuhervorming en waterbeheer. Natura 2000 moet ook binnen uitlopende beleidsvelden (natuur, water, milieu, landbouw, ruimtelijke ordening en infrastructuur) vorm krijgen om succesvol te worden. Daarnaast vergt het beheer en het realiseren van de instandhoudingsdoelen in de Natura 2000-gebieden een vergaande samenwerking tussen terrein-eigenaren, overheden en andere belanghebbenden. Instandhouding van natuurwaarden zal ook sterk gaan afhangen van de praktijk van passende beoordelingen. Wat Natura 2000 precies oplevert, is dus nog ongewis. Zeker is dat door Europese regelgeving de praktijk van natuurbeleid en -beheer zal veranderen én dat Natura 2000 de beleidskeuzes en beslissingen op de andere beleidsvelden zal veranderen.

Literatuur

Beugelink, G.P., A. van Hinsbergen, R. van Oostenbrugge, J. Clement & S. van Tol, 2006. Hotspotskaart verdrogingsbestrijding. Rapport 500402002/2006 Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven.

Europese Commissie, 2007. Natura 2000. European Commission DG ENV Nature News-letter, nr. 22.

Heutz, C. & D. Paelinckx (red.), 2005. Natura 2000 habitats: doelen en staat van instand-houding. Versie i.o (ontwerp). Onderzoeks-verslag Instituut voor Natuurbehoud en Afdeling Natuur, IN.0.2005.03, Brussel.

Kistenkas, F. & I. Neven, 2007. Natura 2000 in het buitenland: feiten en fabels. In: Vakblad Natuur, Bos en Landschap, mei 2007: 10-11.

Ministerie van LNV, 2006. Natura 2000-doe-lendocument. Duidelijkheid bieden, richting geven en ruimte laten. Versie 1.1 juni 2006. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedsel-kwaliteit, Den Haag.

MNP, 2007. Natuurbalans 2007. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven.

Reinhard, S., A. Gaaff, W. van Deursen, P. Roza, K. van Bommel, E. Bos, J. Jager, S. Groot & L. Staarduinen, 2006. Additionele kosten en sociaal-economische gevolgen van

Natura 2000. Een quick scan. LEI-rapport 4.06.04, LEI, Den Haag.

Schouwenberg, E., 2007. Huidige en toekomstige stikstofbelasting op Natura 2000 gebieden. WOT-werkdocument 59. WOT Natuur & Milieu, Wageningen.

Veen, V. van & I.M. Bouwma, 2007. Perspectieven voor de Vogel- en Habitatrichtlijn in Nederland. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven.

Summary

Nature 2000 in The Netherlands and Flanders: towards a favourable conservation status?

This special issue of *De Levende Natuur* gives an actual overview of the different implementation strategies of the Bird- and Habitat Directives in The Netherlands and Flanders. The general idea in The Netherlands is that the targets should be practically and financially feasible. In Flanders this seems to play a less important role. An important element of the philosophy of the Dutch approach is that the extent, location and time schedules of the conservation objectives are worked out in more detail in the Natura 2000 management plans. As far as the approach in Flanders has been elaborated until now, it seems to develop also to a step-wise approach. Management plans in The Nether-

lands are guided by determining core tasks and 'sense of urgencies'. Since a lot of Natura 2000 sites in The Netherlands and Flanders are (ground)water depended, special attention must be paid to the elaboration of hydrological measures. The insertion of the special protected areas (Nature 2000) into the Water Framework Directive further strengthens the necessity for improvement of the hydrological conditions of the Natura 2000 sites. However, in both countries, ambitious Natura 2000 conservation objectives face big challenges in improving environmental conditions, improving the water conditions. Further improving the coherence of the ecological network via physical planning and other instruments is still a challenge. The development of the management plans will ask for a good cooperation of various public authorities, landowners, nature conservation organizations and other stakeholders. It is concluded that the success of Natura 2000 will depend on the realization of the measures, the quality of permitting and the effects of compensation measures.

Ir. M.L.H. Pelk
Ministerie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
e-mail: m.l.h.pelk@minlnv.nl

Drs. C.J.S. Aggenbach
Kiwa Water Research
Postbus 1072
3430 BB Nieuwegein
e-mail: camiel.aggenbach@kiwa.nl

Drs. P.C. Schipper
Staatsbosbeheer
Postbus 1300
3970 BH Driebergen
e-mail: p.schipper@staatsbosbeheer.nl

Dr. F.W.B. van den Brink
Provincie Limburg - Afdeling Landelijk Gebied
Postbus 5200
6202 MA Maastricht
e-mail: fwb.van.den.brink@prvlimburg.nl

Drs. H.L. Schimmel-ten Kate
Lekkumerweg 87
9081 AK Lekkum
e-mail: redactie@delevendenatuur.nl

Drs. K. Decler
Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Kliniekstraat 25,
1070 Brussel
e-mail: Kris.DECLER@inbo.be

Habitattype H6₁₂₀
Stroom-dalgraslanden met Veldsalie (*Salvia pratensis*) in Natura 2000-gebied Uiterwaarden Lek. Voor het voortbestaan van dit habitatype is waarborg van extensief beheer cruciaal. Recent zijn in het Natura 2000-gebied stukken stroomdalgrasland verloren gegaan door omzetting van grasland naar akker. Voor de kernopgave kwaliteitsverbetering en uitbreiding stroomdal-graslanden geldt hier daar-om een 'sense of urgency' met een beheeropgave (foto: Camiel Aggenbach).

